

Dominik Bierecki

- ▶ Uniwersytet Pomorski w Słupsku
(Pomeranian University in Słupsk, Poland)
- ▶ e-mail: dominik.bierecki@sin.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0001-6993-3974

Natalia Bierecka

- ▶ Spółdzielczy Instytut Naukowy w Sopocie
(Cooperative Research Institute in Sopot, Poland)
- ▶ e-mail: nbierecka@gmail.com
- ▶ ORCID: 0000-0002-8996-680X

DOI: 10.15290/mhi.2024.23.01.09

EWOLUCJA INSTYTUCJI PRAWNEJ WIĘZI CZŁONKOWSKIEJ W SPÓŁDZIELCZEJ KASIE OSZCZĘDNOŚCIOWO-KREDYTOWEJ (UNII KREDYTOWEJ)

Abstrakt

Celem artykułu jest zbadanie ewolucji instytucji prawnej więzi członkowskiej w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej (unii kredytowej) w prawie polskim. Teza badawcza artykułu stanowi, że wymóg połączenia członków więzią społeczną (członkowską) istniał w historycznych spółdzielniach (kasach) oszczędnościowo-pożyczkowych. Teza badawcza stanowi także, że w ewolucji więzi członkowskiej funkcjonowała więź terytorialna, oparta na miejscu zamieszkania członków spółdzielni. Artykuł przygotowano, posługując się metodami historycznoprawną, dogmatycznoprawną i prawnoporównawczą. W artykule przedstawiono genezę spółdzielni (kas) oszczędnościowo-pożyczkowych w Polsce.

W ramach genezy tego typu spółdzielni zidentyfikowano wymóg istnienia więzi społecznej między jej członkami, określając ją jako warunki członkostwa i otrzymywania usług finansowych ze strony spółdzielni (kasy). W tym celu przedstawiono model

spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowej Fryderyka Wilhelma Raiffeisena, sytuację spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych w Polsce po wejściu w życie dekretu z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej, regulację więzi członkowskiej w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych na gruncie ustawy z 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych i w obecnym stanie prawnym, w świetle ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych.

Analizę historycznoprawną i dogmatycznoprawną uzupełniają wnioski wynikające z zastosowania metody prawno-porównawczej, w ramach której odwołano się do ustawodawstwa Stanów Zjednoczonych Ameryki, Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Litwy. We wnioskach wskazano, że więź terytorialna istniała w różnych postaciach przed wprowadzeniem ustawodawstwa spółdzielczego i na gruncie historycznego prawa spółdzielczego, a obecnie wymóg tej więzi dotyczy członkostwa wspólnot mieszkaniowych i jednostek organizacyjnych kościołów oraz związków wyznaniowych o charakterze terytorialnym w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej.

Słowa kluczowe: ewolucja, geneza, spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa, unia kredytowa, więź społeczna

EVOLUTION OF THE LEGAL INSTITUTION OF THE MEMBERSHIP BOND IN A CREDIT UNION

Abstract

The aim of the article is to examine the evolution of the legal institution of the membership bond in credit unions in the Polish law. The research thesis of the article states that the requirement to connect members with a social (membership) bond existed in historical credit unions. The research thesis also states that in the evolution of the membership bond there was a territorial bond based on the place of residence of the credit union members. The article was prepared using the historical-legal, dogmatic-legal and comparative legal methods. The article presents the origins of credit unions in Poland.

As part of the genesis of this type of cooperative, the requirement for the existence of a social bond between its members was identified, defining it as the conditions for membership and for receiving financial services from the credit union. For this purpose, the article presents the model of a savings and loan cooperative by Friedrich Wilhelm Raiffeisen, the situation of savings and credit cooperatives in Poland after the entry into force of the decree of October 25, 1948 on the banking reform,

the regulation of membership bond in a credit union under the Act on December 14, 1995 on credit unions and in the current legal status, in the light of the Act of November 5, 2009 on credit unions.

The historical-legal and dogmatic-legal analysis is complemented by conclusions resulting from the use of the comparative legal method, which refers to the legislation of the United States of America, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Lithuania. The conclusions indicate that the territorial bond existed in various forms before the introduction of cooperative legislation and under historical cooperative law, and currently the requirement for this bond applies to membership of housing communities and organizational units of churches and religious associations of a territorial nature in a credit union.

Key words: evolution, genesis, credit union, common bond

1. Wstęp

Więź członkowska w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej (unii kredytowej) jest społeczną podstawą cywilnoprawnego stosunku członkostwa w tego typu spółdzielni. W nauce prawa cywilnego uznano, że regulacja więzi członkowskiej nadaje prawną relewantność więzi, której istnienie ustalane jest w świetle nauki socjologii (więzi teleologicznej)¹. Historycznie więź ta była dla członków spółdzielni (kasy) oszczędnościowo-pożyczkowej uzasadnieniem przyjęcia danej osoby w poczet członków. Następnie, istnienie tej więzi zostało przyjęte w ustawodawstwie dotyczącym spółdzielni (kas) oszczędnościowo-pożyczkowych jako *condicio iuris* członkostwa. Sytuacja taka wystąpiła nie tylko w ustawodawstwie polskim, ale także zagranicznym. Obecnie wymóg powiązania członków unii kredytowej (ang. *credit unions*) więzią członkowską (ang. *common bond*) istnieje na całym świecie.

Celem artykułu jest zbadanie ewolucji instytucji prawnej więzi członkowskiej w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej (SKOK) w prawie polskim. Podczas pisania artykułu posługiwano się metodami historycznoprawną, dogmatycznoprawną i prawnoporównawczą. Teza badawcza artykułu stanowi, że wymóg połączenia członków więzią społeczną istniał w historycznych spółdzielniach (kasach)

¹ A. Jedliński, *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Warszawa 2002, s. 65.

oszczędnościowo-pożyczkowych. Teza badawcza stanowi także, że w ewolucji więzi członkowskiej w SKOK funkcjonowała więź terytorialna, oparta na miejscu zamieszkania członków. Również w obecnym stanie prawnym funkcjonuje więź terytorialna, która łączy wspólnoty mieszkaniowe i jednostki organizacyjne kościołów oraz związków wyznaniowych o charakterze terytorialnym z członkami SKOK. Więź terytorialna może być określana nie tylko przez bezpośrednie odwołanie do miejsca zamieszkania członków, ale także przez powiązanie warunku członkostwa z działalnością pośród członków w danym miejscu (obszarze).

2. Geneza instytucji więzi członkowskiej w SKOK

Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK) to spółdzielnie szczególnego typu (art. 2 u.SKOK2009²), których odrodzenie w systemie polskiej spółdzielczości nastąpiło po 1989 r. Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe zwane są obecnie również uniami kredytowymi (art. 5 ust. 1–2 u.SKOK2009). Nawiązuje to do funkcjonującego na świecie anglojęzycznego terminu *credit unions*, który jest używany na określenie spółdzielni świadczących usługi finansowe wyłącznie na rzecz swoich członków i na zasadzie działalności *not for profit* (zob. art. II. 2.3. Bylaws of World Council of Credit Unions Inc.³) Nazwa „unia kredytowa” może być używana przez SKOK dla określenia swojej działalności lub reklamy (art. 5 ust. 2 u.SKOK2009). Dlatego oznaczenie unia kredytowa nie jest firmą SKOK. Unia kredytowa nie jest określeniem formy prawnej osoby prawnej (SKOK). Określeniem formy prawnej zawierającym w firmie jest spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa (art. 43⁵ par. 2 KC⁴).

² Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1278, z późn. zm.), w tekście: u.SKOK2009.

³ https://www.woccu.org/member_services/our_network/membership/join (dostęp: 17.03.2024). *World Council of Credit Unions* (Światowa Rada Związków Kredytowych) jest spółką bezudziałową działającą na podstawie rozdziału 181 Praw Stanu Wisconsin (Wisconsin Statutes; zob. <https://casetext.com/statute/wisconsin-statutes/partnerships-and-corporations-transportation-utilities-banks-savings-associations/chapter-181-nonstock-corporations> (dostęp: 17.03.2024)). Celem Światowej Rady Związków Kredytowych jest promocja, wspieranie, reprezentowanie i służenie światowemu ruchowi unii kredytowych oraz podejmowanie innej działalności, dla której możliwe jest utworzenie spółki według rozdziału 181 Praw Stanu Wisconsin (art. I. 1.1. Bylaws of World Council of Credit Unions).

⁴ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1610, z późn. zm.).

Genezy SKOK należy doszukiwać się w kasach oszczędnościowo-pożyczkowych (Kasach Stefczyka) tworzonych na przełomie XIX i XX w. w Galicji przez doktora Franciszka Stefczyka. Pierwsza taka instytucja powstała w 1890 r. w Czernichowie nieopodal Krakowa⁵. Należy jednak pamiętać, że w 1844 r. we Lwowie utworzono Galicyjską Kasę Oszczędności, a w 1861 r. w Poznaniu powstało Towarzystwo Pożyczkowe dla Przemysłowców Poznania⁶. Początków spółdzielni finansowych w Polsce należy doszukiwać się już w XVI w., w bankach pobożnych tworzonych w tym czasie przez księdza Wawrzyńca Białobrzeskiego i księdza Piotra Skargę. Z kolei za granicą pierwsze banki pobożne zostały złożone w XIII w. we Francji i Anglii⁷.

W swojej istocie Kasy Stefczyka opierały się na modelu spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych stworzonym przez Fryderyka Wilhelma Raiffeisena w Niemczech. Model ten nawiązywał do więzi społecznej łączącej członków kasy. Podstawą tej więzi było najczęściej miejsce zamieszkania członków spółdzielni lub związek oparty na innej podstawie terytorialnej na przykład obszarze parafii. Przede wszystkim w tym zakresie kasy Raiffeisena różniły się od banków ludowych (*Volksbank*) Hermana Schulze-Delitzscha, w których członkostwo nie było uzależnione od połączenia więzią społeczną⁸. Pierwsza kasa oszczędnościowo-pożyczkowa Raiffeisena została założona w 1869 r. w Anhausen⁹. Kasy oparte na systemie Raiffeisena mogły udzielać pożyczek wyłącznie swoim członkom. Innymi elementami charakterystycznymi kas Raiffeisena była osobista i solidarna odpowiedzialność członków kasy za udzielone przez spółdzielnię pożyczki oraz wnoszone do kasy wkłady oszczędnościowe, za które członkowie poręczali.

Kasy oszczędnościowo-pożyczkowe Raiffeisena były spółdzielniami bezudziałowymi. Oznacza to, że członkowie nie deklarowali udziałów ani odpowiedzialność członków

⁵ J. Schaffer, *Historical Dictionary of the Cooperative Movement*, Lanham, Maryland–Toronto–Plymouth 1999, s. 11.

⁶ Z. Chmielewski, *Podręcznik spółdzielczości*, Warszawa 1936, s. 49. Por. A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 22–23.

⁷ J. Ossowski, *Spółeczne instytucje oszczędności i kredytu w Polsce do 1939 roku*, Sopot 2017, s. 43–45.

⁸ G. Aschhoff, *The Banking Principles of Hermann Schulze-Delitzsch and Friedrich Wilhelm Raiffeisen*, [w:] *German Yearbook on Business History*, red. W. Engels, H. Pohl, Berlin–Heidelberg 1982, s. 29; J. Ossowski, *Jałmużna i kredyt*, Sopot 2005, s. 123–124.

⁹ S. Thugutt, *Spółdzielczość – zarys ideologii*, Warszawa 1937, s. 78–79.

kasy nie była ograniczona do wysokości zadeklarowanych udziałów. Przykładem takiej spółdzielni była Spółka Kasa Oszczędności i Pożyczek w Ustroniu. Kasa ta opierała się na modelowym Statucie Kas Systemu Raiffesena na Śląsku wydanym w Cieszynie w 1905 r.¹⁰ Postanowienie par. 2 tego statutu stanowiło o poręce członków kasy za udzielone przez nią pożyczki i wniesione do niej wkłady. Ponadto członkowie poręczali wspólnie całym swoim majątkiem za wszystkie zobowiązania spółki wobec osób trzecich, o ile na spełnienie tych zobowiązań nie wystarczył majątek spółki (par. 12 lit. a). Według par. 3 członkowie kasy powinni mieszkać w tej samej gminie lub mieć w niej siedzibę bądź posiadać w niej gospodarstwo. Postanowienie to stanowiło również, że „Członkami spółki mogą być wszystkie osoby, które się mogą prawnie umową zobowiązać”. Członek występował ze spółki w razie przeniesienia się poza obręb okręgu spółki lub gdy przestawał być posiadaczem gospodarstwa w okręgu spółki (par. 6 lit. c i f). Poza tym członkostwo w kasie ustawało w razie przeniesienia przez członka wkładu – za zgodą zarządu – na innego członka (par. 6 lit. h). Pożyczki mogły być udzielane tylko członkom spółki (par. 62).

Na terenie zaboru austriackiego kasy oszczędnościowo-pożyczkowe były regulowane przez ustawę o kasach kredytowych z 1852 r., a następnie przez ustawę z 1873 r. o stowarzyszeniach typu Raiffeisena i innych spółdzielniach¹¹. W zaborze pruskim spółdzielnie, w tym typu finansowego, były regulowane przez ustawę z dnia 27 marca 1867 r. (autorstwa H. Schulze-Delitzscha) dotyczącą spółek zarobkowych i gospodarczych, następnie przez niemiecką ustawę państwową (ustawę II Rzeszy), a kolejno przez ustawę z dnia 1 maja 1889 r. o spółdzielniach nabywczych i gospodarczych (*Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften – Genossenschaftsgesetz*), która obowiązuje do dziś¹². W Niemczech spółdzielnie (kasy) oszczędnościowo-pożyczkowe od początku zostały włączone do prawa spółdzielczego. Prawdopodobnie termin prawo spółdzielcze został po raz pierwszy użyty przez Ottona

¹⁰ Dostępnym pod adresem: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/336497?language=en> (dostęp: 17.03.2024).

¹¹ S. Thugutt, *Porównawcze ustawodawstwo spółdzielcze*, Warszawa 1931, s. 13.

¹² W. Tomaszewski, *Pół wieku polskich spółek zarobkowych i gospodarczych w W. Ks. Poznańskim, Prusach Zachodnich i na Górnym Śląsku. Ich powstanie, organizacja i rozwój od r. 1861–1910*, t. 1, Poznań 1912, s. 21; S. Thugutt, *Porównawcze ustawodawstwo spółdzielcze*, s. 13; K. Dąbrowski, T. Dąbrowski, *Uwagi o spółdzielczości niemieckiej w I połowie XXI wieku*, „Rocznik Samorządowy” 2014, nr 3, s. 28; A. Suchoń, *Spółdzielczość rolnicza w Niemczech*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2012, nr 1, s. 240, 242.

von Gierke w Niemczech w 1868 r.¹³ Natomiast w zaborze rosyjskim nie istniało prawo spółdzielcze¹⁴. W tym zaborze do spółdzielni znajdowała zastosowanie ustawa o kasach oszczędności z 1862 r., a następnie ustawa kredytowa z 1897 r.¹⁵ Spółdzielnie w zaborze rosyjskim były również regulowane przez przepisy o stowarzyszeniach¹⁶.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pierwszym aktem normatywnym prawa polskiego, który był adresowany do spółdzielni, był Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie zatwierdzania statutów zrzeszeń handlowo-przemysłowych o kapitale zmiennym¹⁷. Dekret ten nie zwierał jednak norm regulujących działalność kas spółdzielczo-pożyczkowych. Składały się bowiem na niego jedynie dwa przepisy, które przyznawały Ministrowi Przemysłu i Handlu kompetencję do zatwierdzania statutów zrzeszeń handlowo-przemysłowych o kapitale zmiennym, według statutów normalnych zatwierdzonych przez Radę Ministrów (art. 1) i ograniczały obowiązywanie Dekretu tylko do ziem byłego zaboru rosyjskiego (art. 2).

Aktem normatywnym, który uregulował działalność spółdzielni w Polsce, na terenach wszystkich byłych zaborów, była ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach¹⁸. Ustawa ta zawierała przepisy odnoszące się do każdego typu spółdzielni, a także wyłącznie do spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych: art. 36 ust. 2–4, art. 46 pkt 2 u.s. Przepisy te ograniczały wysokość udzielonych jednemu członkowi kredytów, możliwość udzielenia pożyczek innym osobom niż członkowie spółdzielni i umożliwiały wykluczenie lub wprowadzenie specjalnych warunków udzielenia kredytów członkom zarządu spółdzielni lub przyjmowania od nich poręczeń. Na szczególną uwagę w zakresie genezy SKOK zasługuje ograniczenie możliwości udzielania pożyczek innym osobom niż członkowie spółdzielni (art. 36 ust. 3 u.s.). Na podstawie regulacji ustawowej spółdzielnie oszczędnościowo-kredytowe mogły udzielać pożyczek tylko swoim członkom.

¹³ J. Ossowski, *Spółeczne instytucje oszczędności i kredytu w Polsce do 1939 roku*, s. 109.

¹⁴ J. Kruczałak-Jankowska, G. Sikorski, *Evolution of the Legal Regulation of Cooperatives in Polish Law*, „Prawo i Więź” 2019, nr 3, s. 65.

¹⁵ J. Ossowski, *Spółeczne instytucje oszczędności i kredytu w Polsce do 1939 roku*, s. 105; P. Ruczkowski, *Ustrój prawny kas Stefczyka w latach 1920–1939*, „Rocznik Samorządowy” 2013, t. 2, s. 148.

¹⁶ R. Bierzanek, *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1984, s. 30.

¹⁷ Dz.Pr.P.P. 1919 nr 17, poz. 223 [dalej: Dekret z 1919].

¹⁸ Dz.U. 1920 nr 111, poz. 733 (dalej: u.s.).

Udzielenie pożyczki innej osobie mogło nastąpić wyłącznie na podstawie upoważnienia statutowego i tylko z rzeczowym zabezpieczeniem spłaty pożyczki. Regulacja ta wskazuje, że na gruncie u.s. ustawodawca przyjmował za zasadę więź społeczną między członkami spółdzielni oszczędnościowo-kredytowej, której istnienie miało uzasadniać przyjmowanie przez spółdzielnię oszczędności i udzielanie pożyczek. Ustawowe ograniczenie kręgu odbiorców świadczeń spółdzielni oszczędnościowo-kredytowej do jej członków miało zapewniać spłatę zaciągniętych zobowiązań, a jednocześnie umożliwiało demokratyczną kontrolę członków nad świadczeniami spółdzielni na rzecz osób trzecich (skoro udzielenie pożyczki innej osobie niż członek spółdzielni wymagało właściwego postanowienia statutu). Regulacja ta miała też na celu uniemożliwienie nadużyć ze strony zarządów spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych, które polegały na udzielaniu pożyczek osobom podstawionym przez członków. Dawła także możliwość zapewnienia demokratycznej kontroli członków na działalnością spółdzielni przez umożliwienie wprowadzenia do statutu wymogu uzyskania zgody walnego zgromadzenia na udzielenie pożyczki¹⁹.

Do wybuchu II wojny światowej na gruncie u.s. działało 5000 spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych. Liczba ta stanowiła ponad połowę spółdzielni w Polsce²⁰. W okresie wojennym spółdzielnie te działały w ograniczonym zakresie na terenie Generalnego Gubernatorstwa²¹. Po wojnie działalność wznowiło około 1300 spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych, których podstawą były przedwojenne statuty²². Do tych spółdzielni nadal znajdowały zastosowanie przepisy u.s. Po wejściu w życie dekretu z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej²³, na mocy decyzji ministra skarbu, działające spółdzielnie oszczędnościowo-kredytowe zostały przekształcone w spółdzielnie kredytowe w rozumieniu tego dekretu bądź uległy likwidacji (art. 1 pkt 3 w zw. z art. 22 i art. 36 ust 1 i 2 dekretu o reformie bankowej). Tymi przekształconymi spółdzielniami kredytowymi były gminne kasy spółdzielcze, pracownicze kasy spółdzielcze i miejskie spółdzielnie kredytowe²⁴.

¹⁹ Z. Łączyński, *Ustawa o spółdzielniach*, Kraków–Warszawa 1939, s. 38–39.

²⁰ Z. Chmielewski, op. cit., s. 49.

²¹ A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 23.

²² Tamże, s. 23.

²³ Dz.U. 1948 nr 52, poz. 412, z późn. zm.

²⁴ D. Bierecki, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 21: *Prawo spółdzielcze*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 929–930,

Gminne kasy oszczędności działały na terenie jednej lub kilku gmin wiejskich, a pracownicze kasy spółdzielcze tworzone były przy zakładach pracy, związkach i organizacjach zawodowych, które były samopomocowymi instytucjami finansowymi świata pracy. Jednak kasy te były pozbawione niezależności. Nie mogły dokonywać usług bankowych we własnym imieniu. Gminne kasy oszczędności stanowiły organ pomocniczy Banku Rolnego, a miejskie spółdzielnie kredytowe stanowiły organ pomocniczy Banku Rzemiosła i Handlu. Bank Rolny, Powszechna Kasa Oszczędności oraz Bank Rzemiosła i Handlu były centralami finansowymi odpowiednio dla gminnych kas spółdzielczych, pracowniczych kas spółdzielczych i miejskich spółdzielni kredytowych²⁵.

Istniały także rolnicze spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe, które były powołane do finansowej obsługi m.in. członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych (art. 19 ust. 1 pkt 2 dekretu o reformie bankowej w brzmieniu nadanym przez Ustawę z dnia 19 maja 1957 r. o zmianie dekretu z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej²⁶). Należy także zauważyć, że zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym²⁷ spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe udzielały pożyczek i świadczyły usługi finansowe dla ludności zamieszkałej na terenie ich działania. Istniał więc terytorialny lub organizacyjny związek członków opisywanych spółdzielni, od którego istnienia zależało uzyskanie usług finansowych.

Odrodzenie niezależnej spółdzielczości oszczędnościowo-kredytowej nastąpiło w Polsce po upadku komunizmu. Inicjatywa odrodzenia spółdzielczych kas powstała w 1989 r. w Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”²⁸. Od tego czasu rozpoczął się proces kształtowania spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (SKOK) znanych w dzisiejszej postaci, w który zaangażowana była Światowa Rada Związków Kredytowych. Pierwsza SKOK powstała w dnia 31 sierpnia 1992 r. w Gdańsku²⁹.

²⁵ A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 23.

²⁶ Ustawa z dnia 19 maja 1957 r. o zmianie dekretu z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej (Dz.U. 1957 nr 31, poz. 136).

²⁷ Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym (Dz.U. 1960 nr 20, poz. 121).

²⁸ A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 24–25.

²⁹ Tamże.

Podstawą tworzenia pierwszych SKOK były przepisy ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych w pierwotnym brzmieniu³⁰ i wydane na ich podstawie przepisy wykonawcze, tj. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych oraz spółdzielczych kasy oszczędnościowo-kredytowych³¹. Możliwe było tworzenie SKOK od postawy (*ab initio*) i przekształcenie w SKOK pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych (art. 39 ust. 4 u.z.z.). Przepisy u.z.z. nie zawierały regulacji tworzenia SKOK przez założenie. Znajdował tutaj zastosowanie art. 6 pr.spółdz.³², który określa tryb zawarcia umowy o założenie spółdzielni³³. Spółdzielcze kasy podlegały regulacji pr.spółdz. (*lex generalis*) w zakresie uzupełniającym względem u.z.z. i rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. (*lex specialis*)³⁴. Zgodnie z art. 39 ust. 3 zd. 2 u.z.z. przepisy pr.spółdz. należało bowiem stosować odpowiednio w zakresie nieuregulowanym przez u.z.z. Wiąż członkowska w SKOK dotyczyła pracowników zatrudnionych w zakładzie pracy, emerytów i rencistów (art.39 ust.1 u.z.z.).

Wiąż ta znajdowała więc swoją podstawę w stosunku pracy istniejącym lub wygasłym wskutek przejścia na emeryturę lub rentę³⁵. Spółdzielcze kasy świadczyły usługi finansowe dla swoich członków, a polegały one na gromadzeniu ich środków pieniężnych, udzielaniu im pożyczek i innych usługach. Katalog usług finansowych SKOK nie miał więc charakteru enumeratywnego (art. 39 ust. 2 zd. 1 u.z.z.)³⁶. Regulacja rozporządzenia z dnia 19 grudnia 1992 r. stała się również podstawą utworzenia Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej (Kasy Krajowej), która powstała jako spółdzielnia osób prawnych. W piśmiennictwie wyjaśniono, że skoro par. 70 ust. 1 pkt. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 października 1992 r. uprawniał spółdzielcze kasy do inwestowania środków finansowych jako udziały

³⁰ Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. 1991 nr 55, poz. 234, dalej: u.z.z.).

³¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych oraz spółdzielczych kasy oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 1992 nr 100, poz. 502, z późn. zm.).

³² Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. 2021, poz. 648, z późn. zm.).

³³ Zob. D. Bierecki, [w:] D. Bierecki, P. Pałka, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Warszawa 2024, s. 47–50.

³⁴ D. Bierecki, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 21..., s. 932.

³⁵ A. Jedliński, *Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa – zagadnienia konstrukcji prawnej*, Sopot 2001, s. 21.

³⁶ Zob. A. Jedliński, [w:] A. Jedliński, K. Pietrzykowski, *Komentarz do ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych*, Gdańsk 1998, s. 17.

w organizacjach je zrzeszających, to *lege non distingente* organizacją taką mogła być spółdzielnia osób prawnych³⁷.

Pierwsza ustawa o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych została uchwalona dnia 14 grudnia 1995 r. a weszła w życie dnia 5 lutego 1996 r.³⁸ Ustawa ta stanowiła *lex specialis* w stosunku do pr. spółdz. (art. 2 u.SKOK95). Regulacja więzi członkowskiej została zawarta w art. 6 u.SKOK95, zgodnie z którym członkami kasy mogły być osoby fizyczne połączone więzią o charakterze zawodowym lub organizacyjnym, a w szczególności pracownicy zatrudnieni w jednym lub kilku zakładach oraz osoby należące do tej samej organizacji społecznej lub zawodowej. Użycie w art. 6 u.SKOK95 zwrotu „w szczególności” wskazywało, że zatrudnienie w jednym lub kilku zakładach pracy oraz przynależność do tej samej organizacji społecznej lub zawodowej stanowiło jedynie przykładowe określenie więzi o charakterze zawodowym lub organizacyjnym. Podstawą członkostwa w SKOK mogły być więc inne postaci więzi zawodowej lub organizacyjnej niż określone w art. 6 u.SKOK95³⁹.

W zakresie więzi o charakterze zawodowym, członkami kasy mogły więc na przykład być osoby zatrudnione na dowolnym stanowisku w jednym lub kilku zakładach pracy. W piśmiennictwie wyjaśniono, że brak było ustawowego wymogu, aby pracownicy – członkowie wykonywali ten sam rodzaj pracy. Poza tym pojęcie zatrudnienia na gruncie art. 6 u.SKOK95 nie było traktowane wyłącznie w znaczeniu przyjmowanym na gruncie KP⁴⁰, tj. nie dotyczyło tylko umowy o pracę, ale również umów cywilnoprawnych⁴¹.

Natomiast w zakresie więzi organizacyjnej w piśmiennictwie wyjaśniono, że na gruncie art. 6 u.SKOK95 chodziło o każdą organizację społeczną lub zawodową, która ma charakter zorganizowany⁴². Członkami SKOK mogli być na przykład członkowie danego stowarzyszenia, spółdzielni lub spółki handlowej (organizacji społecznej) lub związku zawodowego lub pracowniczej kasy zapomogowo-pożyczkowej (organizacji zawodowej). Członkostwo w spółdzielczej kasie mogło opierać się na jednej więzi społecznej,

³⁷ D. Bierecki, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 21..., s. 932.

³⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 1996 nr 1, poz. 2, z późn. zm.) [dalej: u.SKOK95].

³⁹ A. Jedliński, [w:] A. Jedliński, K. Pietrzykowski, op. cit., s. 31, 32.

⁴⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1465).

⁴¹ A. Jedliński, [w:] A. Jedliński, K. Pietrzykowski, op. cit., s. 31.

⁴² A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 71–72.

kilku różnych więziach społecznych (*multiple common bond*⁴³) lub tzw. metawięzi, która na gruncie u.SKOK95 polegała na tym, że łączyła grupy społeczne, wewnątrz których istniały więzi pierwszego stopnia, łączące dane osoby⁴⁴.

Na gruncie u.SKOK95, usługi SKOK zostały enumeratywnie wymienione w art. 3 u.SKOK95⁴⁵. Stanowiły one: gromadzenie środków pieniężnych członków kasy, udzielanie im pożyczek i kredytów, prowadzenie na ich zlecenie rozliczeń finansowych oraz pośredniczenie przy zawieraniu umów ubezpieczenia. Zwraca uwagę nowelizacja art. 732 KC, po której przepis ten stanowi, że do rachunków prowadzonych przez SKOK stosuje się odpowiednio przepisy o umowie rachunku bankowego⁴⁶. Natomiast do rozliczeń finansowych prowadzonych przez SKOK na rzecz jej członków i do zawieranych przez SKOK umów kredytowych stosowało się odpowiednio przepisy PrBank47 (art. 3 ust. 1a i art. 29 ust. 2 u.SKOK95⁴⁸).

⁴³ Pojęcie *multiple common bond* wywodzi się z amerykańskiej praktyki unii kredytowych. Do 1998 r., unie kredytowe dopuszczały członkostwo na podstawie różnych więzi społecznych. Dnia 25 lutego 1998 r. Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych orzekł w sprawie *National Credit Union Administration v. First National Bank & Trust Co.*, że członkowie unii kredytowych nie mogą przystępować do nich na podstawie różnych więzi społecznych (zob. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/522/479> (dostęp: 17.03.2024)). Możliwość zrzeszenia się w unii kredytowej na podstawie różnych więzi członkowskich została następnie dopuszczona w sekcji 109 Federalnej Ustawy o Uniach Kredytowych (*Federal Credit Unions Act*) na podstawie nowelizacji zawartej w ustawie publicznej 105-219 z dnia 7 sierpnia 1998 r. (*Public Law 105-219 of August 7, 1998*: <https://www.congress.gov/105/plaws/publ219/PLAW-105publ219.pdf> (dostęp: 17.03.2024)), zwanej ustawą o dostępności członkostwa do unii kredytowych (*Credit Unions Membership Access Act*). Zob. D. Bierecki, *New regulation on Membership and Investor Shares in Credit Unions. Comparative Interpretation of Polish Credit Unions Law*, "Review of European and Comparative Law" 2024, vol. 56, no. 1, s. 42.

⁴⁴ A. Jedliński, [w:] A. Jedliński, G. Bierecki, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – zarys systemowego ujęcia*, Sopot 2002, s. 34; A. Jedliński, *Członkostwo...*, s.74.

⁴⁵ A. Jedliński, [w:] A. Jedliński, K. Pietrzykowski, *Komentarz do ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych*, op. cit., s. 17.

⁴⁶ Nowelizacja ta nastąpiła na podstawie art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. 2004 nr 91, poz. 870).

⁴⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. 2023, poz. 488, z późn. zm.).

⁴⁸ Ust. 1a został dodany do art. 3 u.SKOK95 przez art. 4 pkt 1 ustawy z 11.1.2001 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i niektórych innych ustaw (Dz.U. 2001 nr 8, poz. 64).

W wypadku prowadzonych przez SKOK rozliczeń finansowych chodziło o przepisy PrBank o bankowych rozliczeniach pieniężnych (art. 3 ust. 1a u.SKOK95). Usługi polegające na gromadzeniu środków pieniężnych członków kasy i udzielaniu im kredytów oraz pożyczek mogły być świadczone wyłącznie na rzecz członków SKOK. Podobnie jak na gruncie u.s., ustawodawca przyjął w zakresie tych usług finansowych za podstawę więź społeczną między członkami spółdzielni (SKOK), której istnienie miało uzasadniać przyjmowanie przez spółdzielnię oszczędności i udzielanie pożyczek. Wykładnia językowa art. 3 u.SKOK95 wskazywała natomiast, że stosunek członkostwa nie stanowił podstawy dla pośredniczenia przez SKOK w zawieraniu umów ubezpieczenia⁴⁹. Uchylenie u.SKOK95 nastąpiło na mocy u.SKOK2009, która weszła w życie dnia 27 października 2012 r.⁵⁰

3. Więź członkowska na gruncie art. 10 u.SKOK2009

W obecnym stanie prawnym instytucja więzi członkowskiej łączącej członków SKOK uregulowana jest w art. 10 ust. 1 – 2 u.SKOK2009. Artykuł 10 ust. 1 u.SKOK2009 stanowi, że członkami kasy mogą być osoby fizyczne połączone więzią o charakterze zawodowym lub organizacyjnym, a w szczególności pracownicy zatrudnieni w jednym lub kilku zakładach oraz osoby należące do tej samej organizacji społecznej lub zawodowej. Przepis ten powtarza więc regulację art. 6 u.SKOK95. Dlatego aktualne jest stanowisko, że więzi między pracownikami zatrudnionymi

⁴⁹ P. Głuchowski, *Umowa rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Warszawa 2009, s. 42. Natomiast A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 203, uznał że zasada świadczenia przez SKOK usług finansowych wyłącznie na rzecz członków obejmuje także pośredniczenie w zawieraniu umów ubezpieczenia.

⁵⁰ U.SKOK2009 została skierowana do TK przez Prezydenta Lecha Kaczyńskiego w ramach kontroli prewencyjnej wnioskiem z dnia 30 listopada 2009 r., który zawierał m.in. zarzut niezgodności całej u.SKOK2009 z Konstytucją RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483, z późn. zm.). Jednakże Prezydent Bronisław Komorowski ograniczył przedłożone w tym wniosku zarzuty jedynie do niezgodności z przepisami ustawy zasadniczej przepisów art. 17 pkt 1 i art. 91 ust. 1 i 2 u.SKOK2009. Wyrokiem z dnia 12 stycznia 2012 r., Kp 10/09, OTK-A 2012, Nr 1, poz. 4, TK orzekł niezgodność art. 17 pkt 1 u.SKOK2009 z art. 58 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 i z art. 32 Konstytucji RP oraz niezgodność art. 91 ust. 1 i 2 u.SKOK2009 z art. 2 Konstytucji RP. Zob. szerzej: D. Bierecki, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 21..., op. cit., s. 933, przypis nr 27.

w jednym lub kilku zakładach pracy lub osobami należącymi do tej samej organizacji społecznej lub zawodowej są jedynie przykładem więzi o charakterze zawodowym lub organizacyjnym⁵¹. Podobnie jak na gruncie u.SKOK95, stosunki członkostwa w spółdzielczej kasie mogą opierać się na jednej więzi społecznej, kilku różnych więziach społecznych (*multiple common bond*) lub tzw. metawięzi łączącej grupy społeczne, wewnątrz których istnieją więzi pierwszego stopnia, łączące dane osoby⁵².

Niestuszone jest stanowisko wyrażone przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF) w piśmie z dnia 24 czerwca 2013 r.⁵³, wydane na podstawie art. 86 ust. 1 pkt 1 u.SKOK2009, według którego KNF zatwierdzał statuty SKOK-ów dostosowane do u.SKOK2009 w terminie 9 miesięcy od dnia wejścia w życie tej ustawy. Zgodnie z tym stanowiskiem pomiędzy członkami SKOK powinna istnieć wyłącznie jedna i ta sama więź o charakterze zawodowym lub organizacyjnym. Poza przytoczonymi już argumentami z wykładni historycznej i komparatystycznej (zob. pkt 2) należy wskazać, że takie stanowisko KNF jest sprzeczne z wykładnią językową art. 10 ust. 1 u.SKOK2009, w którym ustawodawca posłużył się alternatywą nierozłączną i ustanowił otwarty katalog więzi o charakterze zawodowym lub organizacyjnym. Stanowisko to nie koresponduje także z dyspozycją norm prawnych z art. 10 ust. 1a-2 u.SKOK2009, które przewidują możliwość członkostwa w SKOK osób prawnych i ułomnych osób prawnych (obok osób fizycznych). Ze swej istoty taka sytuacja prowadzi do istnienia kilku różnych więzi członkowskich w SKOK (*multiple common bond*).

W piśmiennictwie na gruncie art. 10 ust.1 uSKOK2009 wskazano, że postawą więzi o charakterze organizacyjnym są stosunki prawne łączące członka SKOK z daną organizacją społeczną lub zawodową⁵⁴. Nie należy jednak przyjmować, że chodzi tu wyłącznie o stosunek członkostwa w organizacji społecznej lub zawodowej⁵⁵. Artykuł 10 ust. 1 pkt 2 u.SKOK2009 stanowi, że członkami SKOK mogą być osoby,

⁵¹ D. Bierecki, *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Sopot 2013, s. 40.

⁵² Ibidem, s. 38–45.

⁵³ Pismo Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 24 czerwca 2013 r., DLB/DLB_WL1/708/31/1/2013/WK, Odpowiedź na pismo Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w sprawie zmiany zakresu stosowania przepisów ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, LEX.

⁵⁴ P. Zakrzewski, [w:] A. Herbet, Sz. Pawłowski, P. Zakrzewski, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 134–135.

⁵⁵ D. Bierecki, *New regulation....*, s. 42–43.

które należą do tej samej organizacji społecznej lub zawodowej. Przynależenia tego nie należy jednak ograniczać wyłącznie do prawnego stosunku członkostwa. Wykładnia językowa art. 10 ust. 1 pkt 2 u.SKOK2009 prowadzi do wniosku, że należeć lub przynależeć, czyli brać w czymś udział lub być częścią jakiejś całości⁵⁶, oznacza także innego rodzaju uczestnictwo w działalności organizacji społecznej lub zawodowej niż przez członkostwo. W zagranicznym piśmiennictwie wskazuje się, że organizację tworzą nie tylko stosunki członkostwa w niej, ale także stosunki prawne z pracownikami i konsumentami⁵⁷. Przyjmuje się niekiedy również, że nawet wierzyciele i dłużnicy mogą być uznani za element przedsiębiorstwa (w znaczeniu podmiotowym)⁵⁸. Wydaje się więc, że więź organizacyjna może dotyczyć osób fizycznych, które mają jakiegokolwiek prawny stosunek z daną organizacją społeczną lub zawodową. Wyjątkiem jest umowa o pracę lub zatrudnienie na podstawie innego typu umowy (cywilnoprawnej), gdyż w tej sytuacji osoby fizyczne są połączone więzią o charakterze zawodowym w rozumieniu art. 10 ust. 1 pkt 1 u.SKOK2009⁵⁹.

Drugi rodzaj więzi członkowskiej, który został wprowadzony przez u.SKOK2009 w pierwotnym brzmieniu⁶⁰ to więź między członkami SKOK będącymi osobami fizycznymi a działającymi pośród nimi organizacjami pozarządowymi w rozumieniu art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁶¹, posiadającymi osobowość prawną jednostkami organizacyjnymi kościołów i związków wyznaniowych, spółdzielniami (*lege non distinguente* również innymi SKOK), związkami zawodowymi i wspólnotami mieszkaniowymi (art. 10 ust. 2 u.SKOK). Podstawą tej więzi jest działalność osób prawnych lub ułomnych osób prawnych wśród członków SKOK (osób fizycznych). W piśmiennictwie uznaje się, że nie jest wymagane, aby osoba prawna lub ułomna osoba prawna z art. 10 ust. 2 u.SKOK2009 faktycznie działała wśród członków SKOK, ale by miała taką możliwość

⁵⁶ Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 18.03.2024).

⁵⁷ H. Hansmann, R. Kraakman, *The Essential Role of Organizational Law*, "The Yale Law Journal" 2000, vol. 110, no. 3, s. 391; H. Hansmann, R. Kraakman, *Organizational Law as Asset Partitioning*, "European Economic Law Review" 2000, no. 44, s. 809, 812, 814, 816.

⁵⁸ Zob. D. Hiez, *What Does the Social and Solidarity Economy Mean in French Law?*, "Revue Internationale de L'Économie Sociale" 2019, vol. 353, no. 3, s. 90–91.

⁵⁹ D. Bierecki, *New regulation...*, s. 43.

⁶⁰ Dz.U. 2012, poz. 855.

⁶¹ T.j. Dz.U. 2023 nr 571.

zgodnie z jej ustawowym lub umownym (statutowym) przedmiotem działalności⁶². Omawiany rodzaj więzi członkowskiej to więź pierwszego stopnia, gdyż łączy osobę prawną (ułamną osobę prawną) z członkami SKOK, a nie członków tej osoby prawnej (ułamnej osoby prawnej) z członkami SKOK⁶³. Dopuszczenie członkostwa w SKOK osób prawnych i ułamnych osób prawnych prowadzi do istnienia kilku różnych więzi członkowskich w SKOK (*multiple common bond*).

Należy zwrócić uwagę, że art. 10 ust. 2 u.SKOK2009 dopuszcza postać terytorialnej więzi członkowskiej w kasie, gdyż działalnie wśród członków SKOK wspólnot mieszkaniowych i jednostek organizacyjnych kościołów oraz związków wyznaniowych o charakterze terytorialnym (np. parafia, diecezja) jest zależne od ich terytorialnego zasięgu. Więź terytorialna przybiera w zagranicznym ustawodawstwie unii kredytowych różne postacie. Może wynikać na przykład ze wspólnego miejsca zamieszkania, zatrudnienia lub uczęszczania do szkoły. Taka sytuacja występuje w prawodawstwie stanowym Stanów Zjednoczonych Ameryki⁶⁴, Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej⁶⁵ oraz na Litwie⁶⁶.

Trzeci rodzaj więzi członkowskiej, który został wprowadzony do u.SKOK2009 przez art. 37 pkt 5 ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o ogólnoeuropejskim produkcie emerytalnym⁶⁷ dotyczy członkostwa spółek jawnych, spółek partnerskich i spółek komandytowych w SKOK (art. 10 ust. 1a u.SKOK2009). Więź społeczna uzasadniająca członkostwo tych spółek w SKOK wynika z uczestnictwa w spółce członka SKOK (wspólnika lub partnera). Wydaje się więc, że więź społeczna z art. 10 ust. 1a u.SKOK2009 jest rodzajem więzi organizacyjnej. Jest to więź pierwszego stopnia

⁶² D. Bierecki, *Członkostwo...*, 31–32.

⁶³ D. Bierecki, *New regulation...*, s. 45.

⁶⁴ Zob. rozdział 186.02 Praw Stanu Wisconsin (*Wisconsin Statutes*), reguła 80-2-8-01 Zbioru Praw Stanu Georgia (*Georgia Compiled Rules and Regulations*: <https://www.law.cornell.edu/regulations/georgia/Ga-Comp-R--Regs-R-80-2-8-.01> (dostęp: 18.03.2024), rozdział 2 art. 11 sekcja 451-A Skonsolidowanych przepisów Stanu Nowy Jork (*Consolidated Laws of New York*: <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/BNK/451-A> (dostęp: 18.03.2024)).

⁶⁵ Zob. sekcja 1A ust. 3 (c) Ustawy o uniach kredytowych z 1979 (*Credit Unions Act 1979*: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1979/34> (dostęp: 18.03.2024)).

⁶⁶ Zob. art. 17 ust. 4 pkt 4 Ustawy o uniach kredytowych (*Republic of Lithuania Law on Credit Unions*: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.71010?jfwid=bkaxlykv> (dostęp: 18.03.2024)).

⁶⁷ Dz.U. 2023, poz. 1843.

między członkiem SKOK (wspólnikiem lub partnerem w spółce osobowej) a spółką jawną, spółką partnerską lub spółką komandytową. Nie jest to więź drugiego stopnia (meta więź), gdyż nie łączy wspólników spółki jawnej, spółki partnerskiej lub spółki komandytowej z członkami SKOK. Dopuszczenie w statucie SKOK członkostwa tego rodzaju spółek w oparciu o uczestnictwo w nich zrzeszonych w SKOK członków prowadzi do oparcia stosunków członkostwa w SKOK na kilku różnych więziach społecznych (*multiple common bond*) o charakterze organizacyjnym⁶⁸.

Natomiast wspólnika (partnera) łączy więź o charakterze organizacyjnym lub zawodowym z innymi członkami SKOK (art. 10 ust. 1 pkt. 1–2 u.SKOK2009). Dlatego, w świetle art. 10 ust. 1a u.SKOK2009 członkami SKOK mogą być wyłącznie spółki jawne, spółki partnerskie i spółki komandytowe, których wspólnikami (partnerami) są osoby fizyczne (gdyż tylko one mogą być połączone więzią o charakterze zawodowym lub organizacyjnym z art. 10 ust. 1 u.SKOK2009)⁶⁹.

4. Wnioski

W konkluzji analizy ewolucji prawnej instytucji więzi członkowskiej należy stwierdzić, że występowała ona w postaci więzi terytorialnej przed wprowadzeniem ustawodawstwa spółdzielczego i na gruncie historycznego prawa spółdzielczego. W czasie zakładania pierwszych Kas Stefczyka (od 1890 roku) istniał wymóg powiązania członków więzią członkowską o charakterze terytorialnym. Natomiast w historii polskiego prawa, u.s. i u.SKOK95 nie przewidywał takiego warunku członkostwa. Z kolei w okresie PRL gminne kasy oszczędności działały na terenie jednej lub kilku gmin wiejskich, a spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe udzielały pożyczek i świadczyły usługi finansowe dla ludności zamieszkałej na terenie ich działania.

Obecnie więź terytorialna występuje w postaci prawnego warunku członkostwa w SKOK wspólnot mieszkaniowych i jednostek organizacyjnych kościołów oraz związków wyznaniowych o charakterze terytorialnym, który stanowi działalność tych podmiotów cywilnoprawnych pośród członków SKOK. Działalność ta zależna jest od terytorialnego zasięgu wspólnot mieszkaniowych i jednostek organizacyjnych

⁶⁸ D. Bierecki, *New regulation...*, s. 44.

⁶⁹ Ibidem, s. 43.

kościółów oraz związków wyznaniowych o charakterze terytorialnym. *De lege ferenda*, w piśmiennictwie postuluje się rozszerzenie warunku prawnego członkostwa w SKOK na podstawie więzi o charakterze terytorialnym na członkostwo osób fizycznych⁷⁰. Regulacja taka prowadziłaby do przywrócenia pierwotnego rodzaju więzi członkowskiej, który obecny był już w XIX w. w spółdzielniach oszczędnościowo-pożyczkowych Fryderyka Wilhelma Raiffeisena w Niemczech i Kasach Stefczyka.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483, z późn. zm.).
- Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie zatwierdzania statutów zrzeszeń handlowo-przemysłowych o kapitale zmiennym (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 17, poz. 223).
- Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz.U. 1920 nr 111, poz. 733).
- Dekret z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej (Dz.U. 1948 nr 52, poz. 412, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 19 maja 1957 r. o zmianie dekretu z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej (Dz.U. 1957 nr 31, poz. 136).
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym (Dz.U. 1960 nr 20, poz. 121).
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1610, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1465).
- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. 2021, poz. 648, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych w pierwotnym brzmieniu (Dz.U. 1991 nr 55, poz. 234).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 1996 nr 1, poz. 2, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. 2023, poz. 488, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 11 stycznia 2001 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i niektórych innych ustaw (Dz.U. 2001 nr 8, poz. 64).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. 2023 poz. 571).
- Ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. 2004 nr 91, poz. 870).

⁷⁰ D. Bierecki, *The De Lege Ferenda Propositions Regarding the Membership in the Cooperative in Poland*, „Prawo i Więzy” 2019, nr 3, s. 49–51.

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1278, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o ogólnoeuropejskim produkcie emerytalnym (Dz.U. 2023, poz. 1843).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych oraz spółdzielczych kasy oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 1992 nr 100, poz. 502, z późn. zm.).

Orzecznictwo

Wyrok TK z dnia 12 stycznia 2012 r., Kp 10/09, OTK-A 2012, nr 1, poz. 4.

Literatura

Aschhoff Gunther, *The Banking Principles of Hermann Schulze-Delitzsch and Friedrich Wilhelm Raiffeisen*, [w:] *German Yearbook on Business History*, red. Wolfram Engels, Hans Pohl, Berlin–Heidelberg 1982.

Bierecki Dominik, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 21, *Prawo spółdzielcze*, red. Krzysztof Pietrzykowski, Warszawa 2020.

Bierecki Dominik, *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Sopot 2013.

Bierecki Dominik, *New regulation on Membership and Investor Shares in Credit Unions. Comparative Interpretation of Polish Credit Unions Law*, "Review of European and Comparative Law" 2024, vol. 56, no. 1.

Bierecki Dominik, Pałka Piotr, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Warszawa 2024.

Bierecki Dominik, *The De Lege Ferenda Propositions Regarding the Membership in the Cooperative in Poland*, „Prawo i Więź” 2019, nr 3.

Bierzanek Remigiusz, *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1984.

Chmielewski Zygmunt, *Podręcznik spółdzielczości*, Warszawa 1936.

Dąbrowski Karol, Dąbrowski Tomasz, *Uwagi o spółdzielczości niemieckiej w I połowie XXI wieku*, „Rocznik Samorządowy” 2014, nr 3.

Głuchowski Piotr, *Umowa rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Warszawa 2009.

Hansmann Henry, Kraakman Reinier, *Organizational Law as Asset Partitioning*, „European Economic Law Review” 2000, no. 44.

Hansmann Henry, Kraakman Reinier, *The Essential Role of Organizational Law*, „The Yale Law Journal” 2000, vol. 110, no. 3.

Herbet Andrzej, Pawłowski Szymon, Zakrzewski Piotr, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, Warszawa 2014.

Hiez David, *What Does the Social and Solidarity Economy Mean in French Law?*, „Revue Internationale de L'Économie Sociale” 2019, vol. 353, no. 3.

- Jedliński Adam, *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Warszawa 2002.
- Jedliński Adam, *Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa – zagadnienia konstrukcji prawnej*, Sopot 2001.
- Jedliński Adam, Bierecki Grzegorz, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – zarys systemowego ujęcia*, Sopot 2002.
- Jedliński Adam, Pietrzykowski Krzysztof, *Komentarz do ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych*, Gdańsk 1998.
- Kruczalak-Jankowska Joanna, Sikorski Grzegorz, *Evolution of the Legal Regulation of Cooperatives in Polish Law*, „Prawo i Więzy” 2019, nr 3.
- Łączyński Zenon, *Ustawa o spółdzielniach*, Kraków–Warszawa 1939.
- Ossowski Janusz, *Jałmużna i kredyt*, Sopot 2005.
- Ossowski Janusz, *Spółeczne instytucje oszczędności i kredytu w Polsce do 1939 roku*, Sopot 2017.
- Pismo Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 24 czerwca 2013 r., DLB/DLB_WL1/708/31/1/2013/WK, Odpowiedź na pismo Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w sprawie zmiany zakresu stosowania przepisów ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, LEX.
- Ruczkowski Piotr, *Ustrój prawny kas Stefczyka w latach 1920–1939*, „Rocznik Samorządowy” 2013, t. 2.
- Schaffer Jack, *Historical Dictionary of the Cooperative Movement*, Lanham, Maryland–Toronto–Plymouth 1999.
- Suchoń Aneta, *Spółdzielczość rolnicza w Niemczech*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2012, nr 1.
- Thugutt Stanisław, *Porównawcze ustawodawstwo spółdzielcze*, Warszawa 1931.
- Thugutt Stanisław, *Spółdzielczość – zarys ideologii*, Warszawa 1937.
- Tomaszewski Władysław, *Pół wieku Polskich Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w W. Ks. Poznańskim, Prusach Zachodnich i na Górnym Śląsku. Ich powstanie, organizacja i rozwój od r. 1861–1910*, t. 1, Poznań 1912.

Netografia

- Chapter 181 – Nonstock Corporations, <https://casetext.com/statute/wisconsin-statutes/partnerships-and-corporations-transportation-utilities-banks-savings-associations/chapter-181-nonstock-corporations>.
- Credit Unions Act 1979, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1979/34>.
- Georgia Compiled Rules & Regulations, <https://www.law.cornell.edu/regulations/georgia/Ga-Comp-R--Regs-R-80-2-8-.01>.
- Join World Council – Direct Membership, https://www.woccu.org/member_services/our_network/membership/join.

National Credit Union Admin. v. First Nat. Bank & Trust Co., 522 U.S. 479 (1998), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/522/479>.

Public Law 105-219 – Aug. 7, 1998, <https://www.congress.gov/105/plaws/publ219/PLAW-105publ219.pdf>.

Republic of Lithuania Law on Credit Unions 21 February 1995 no. I-796 (As amended by 2 December 1997 no. VIII-551) Vilnius, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.71010?jfwid=bkaxlykv>.

Section 451-A Qualifications for membership Banking (BNK) chapter 2, article 11, <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/BNK/451-A>.

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl>.

Statut spółkowej kasy oszczędności i pożyczek w [...] spółki zarejestrowanej z nieograniczoną poręką, 1907, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/336497?language=en>.

► STRESZCZENIE

Ewolucja instytucji prawnej więzi członkowskiej w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej (unii kredytowej)

Geneza instytucji prawnej więzi członkowskiej (społecznej) między członkami spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej (unii kredytowej) wywodzi się z modelu spółdzielni (kasy) oszczędnościowo-pożyczkowej Fryderyka Wilhelma Raiffeisena. W Polsce model ten został przyjęty przez Franciszka Stefczyka w spółdzielniach zwanych Kasami Stefczyka. Społeczną podstawą członkostwa w tych kasach była więź o charakterze terytorialnym, wynikająca na przykład z miejsca zamieszkania lub przynależności do parafii. Ustawodawstwo przedwojenne i czasów PRL nie odnosiło się wprost do więzi społecznej między członkami spółdzielni (kas) oszczędnościowo-kredytowych. W tych czasach, korzystanie z usług finansowych spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych uzależnione jednak było od członkostwa w spółdzielni lub związku terytorialnego z obszarem jej działalności.

Natomiast w ustawie z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych wprost stawiała warunek prawnego członkostwa w postaci objęcia więzią społeczną. Przepisy tej ustawy nie przewidywały jednak członkostwa w spółdzielczej kasie na podstawie więzi terytorialnej. Członkami spółdzielczej kasy mogły być wyłącznie osoby fizyczne. Dopuszczalne było członkostwo w jednej kasie na podstawie różnych więzi członkowskich. Obowiązująca ustawa z dnia 5 listopada o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych powtórzyła rozwiązania ustawy z 1995 r. i dopuściła członkostwo osób prawnych oraz ułomnych osób prawnych obejmując warunkiem prawnym połączenia więzią społeczną także te podmioty cywilnoprawne. Światło ustawy z 2009 r. możliwe jest członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej wspólnot

mieszkaniowych i jednostek organizacyjnych kościołów oraz związków wyznaniowych o charakterze terytorialnym na podstawie więzi terytorialnej w postaci prawnego warunku członkostwa, który stanowi działalność tych podmiotów cywilnoprawnych pośród członków kasy będących osobami fizycznymi.

► SUMMARY

Evolution of the Legal Institution of the Membership Bond in a Credit Union

The origin of the legal institution of the common bond between members of a credit union comes from the model of a savings and loan cooperative by Friedrich Wilhelm Raiffeisen. In Poland, this model was adopted by Franciszek Stefczyk in cooperatives called Stefczyk's Credit Unions. The social basis for membership in these cooperatives was a territorial bond, resulting, for example, from the place of residence or affiliation to a parish. Both legislations of the Polish Second Republic and the Polish People's Republic did not directly refer to the social bond between the members of savings and credit cooperatives. At those times, the use of financial services of savings and credit cooperatives depended on the membership in the cooperative or territorial connection with the area of its activity.

Afterwards, the Act of December 14, 1995 on credit unions explicitly set a legal condition for membership in the form of being covered by a social bond. However, the provisions of this Act did not provide for the membership in a credit union based on territorial bond. Only natural persons could be members of the credit union. Membership in one credit union based on different membership bonds was allowed. The current Act of November 5 on credit unions repeated the solutions of the 1995 Act and also allowed membership of legal persons, including the legal condition for connection with a social bond also to these civil law entities. Pursuant to the Act of 2009, the membership in a credit union is possible for housing communities and organizational units of churches and religious associations of a territorial nature on the basis of a territorial bond which is constituted by activity of these civil law entities among the members of the credit union who are natural persons.